

یکی از مباحث مهم «معاد» مسأله «مجازات اعمال» است که اساساً حشر و نشر و زندگی پس از مرگ باین هدف انجام می‌گیرد که انسان پادشاه و کبیرهای اعمالی را که در زندگی دنیا انجام داده است بدست بیاورد ولی در این مورد لازم است به نوع مجازاتهایی که ممکن است صورت بگیرد توجه کنیم تا ببینیم که انجام مجازات در آن جهان و دریافت پاداش و کفر از چه نوع و بجه ترتیب است.

نوع مجازاتها بطور کلی بر سه نوع است:

۱- مجازاتهای قراردادی.

۲- مجازاتهای طبیعی.

۳- مجازات بوسیلهٔ نجوم خود جرم.

نوع اول که از آن به مجازاتهای قراردادی تعبیر کردیم باین شرح است که کبیرهای کردار ناپسند و پادشاهای اعمال نیک را قاتونگزاران معین می‌کنند و با در نظر گرفتن جرم و پسا کار نیک از لحاظ کمیت و کیفیت کفر و پاداش را تعیین می‌نمایند.

مثلاً در این جهان می‌بینیم برای ارتکاب خلاف و انجام کارهای ناپسندی، چند ضربه شلاق، یا چند روز زندان و یا پرداخت مقداری جریمه و امثال آن معین می‌کنند که این قبیل مجازاتها برای برقراری نظم در جامعه و گوشمال دادن و کبیر رساندن به متخلفین لازم و ضروری است تا متخلف و مجرم، دیگر آن جرم را تکرار نکند و دیگران نیز عبرت بگیرند و مرتکب آن جرم نشوند و یا برای افرادی که اعمال مفید و پسندیده‌ای را انجام داده‌اند جایزه‌ای تعیین می‌کنند و پاداشی بآنها می‌دهند که این موضوع نیز برای برقراری نظم در جامعه و تشویق نیکوکاران ضروری و لازم است تا آنها و دیگران نیز تشویق شوند و به انجام آن قبیل کارها مبادرت بورزند.

این نوع مجازاتها در میان همهٔ ملتها و مکشها، الهی و غیر الهی، در دنیا وجود دارد و حافظ نظم و انضباط جوامع بشریت است.

اکنون در اینجا این بحث پیش می‌آید که آیا مجازات جهان آخرت و پاداشها و ثوابهایی که برای اعمال نیک و کبیرها و عقابهایی که برای کارهای زشت و ناپسند معین شده است از این قبیل است؟

و ارتباط ثواب و عقاب و بهشت و جهنم یا اعمال خوب و بد یک رابطهٔ قراردادی است که خداوند احکم الحاکمین و مالک يوم الدين بر اساس عدل خود مقرر داشته است و هیچگونه رابطهٔ تشکیلی میان اعمال و جزاء وجود ندارد یا نوع دیگر است؟

اصول اعتقادی اسلام

«معاد»

قسمت بیست و یکم

تجسس اعمال

آیت الله حسین نوری

شکوه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

وارد می‌سازد موجب اختلال اعصاب و ناراحتی هائی در کبد و سایر اعضاء هاضمه می‌گردد یا ارتکاب فحشاء، موجب امراض مقاربتی یا شیوع ریاخواری باعث بهم خوردن تعادل اقتصادی و یا اسراف و تبذیر موجب فقر و محرومیت اقتصادی و نوشیدن سم کشنده موجب مرگ می‌شود.

و از طرف دیگر تقوا موجب سلامت و مصونیت از بسیاری از امراض و صداقت و امانت باعث پیدایش اعتماد و اطمینان در جامعه و رعایت حقوق موجب نظم و انضباط و رعایت بهداشت و نظافت موجب سلامت جسم و روح می‌گردد. این نوع کبیرها و پاداشها که عکس العمل اعمال است در این جهان بسیار است و در این مورد است که مولوی می‌گوید:

این جهان کوهست و فعل مانند

باز آید سوی ما از گنه صدا

یا نظامی می‌گوید:

بچشم خویش دیدم در گذرگاه

که زد بر جان سوری مرغی راه

هنوز از صید منقارش نپرداخت

که مرغ دیگر آمد کار او ساخت

چو بود کردی مشوا بمن ز اوقات

که واجب شد طبیعت را مکافات

سپهر آینهٔ عدلست و شاید

که هرج آن از تو بسند و اتساید

مگر نشنیدی از فرانس این راه

که هرکو چاه کند افتاد در چاه

سرای آفرینش سرسری نیست

زمین و آسمان بی داوری نیست

یا سعدی می‌گوید:

راه است و چاه و دیدهٔ بیضا و آفتاب

تا آدمی نگاه کند پیش پای خویش

چندین چراغ دارد و بیراهه می‌رود

بگذار تا بیفتند و بسند سزای خویش

در این جهان از این قبیل اعمال و آثار آنها تا حدی اطلاع داریم و هم اکنون در اینجا این بحث پیش می‌آید که آیا مجازاتهای جهان آخرت نیز از این قبیل است؟ و رابطه میان اعمال و جزاء رابطه علت و معلول است؟ یعنی «اعمال نیک علت و ثواب و بهشت و نعمت‌های بهشتی معلول و نتیجه آن است و کارهای بد، علت و عذاب و جهنم و عذابهای جهنمی معلول و نتیجه است؟ مثنیها ما در دنیا علت‌ها، که اعمال است می‌بینیم و از معلول‌ها که پاداش‌ها و یا کبیرهای

پاسخ این پرسش از بحثهای بعد معلوم خواهد شد. نوع دوم مجازات که مکافات طبیعی نامیده می‌شود این است که میان عمل و مجازات (کبیر یا پاداش) رابطهٔ علی و معلولی برقرار است یعنی: عمل، علت و پاداش یا کبیر معلول و نتیجهٔ آن می‌باشد مثلاً می‌دانیم بسیاری از گناهان، آثار وضعی ناگواری را در همین جهان برای کسیکه مرتکب آن گردیده است بوجود می‌آورد شرابخواری علاوه بر زیاتهای اجتماعی و اقتصادی صدمه هائی بر روان و جسم شرابخواری نیز

جهان آخرت است نوعاً بی خیریم اما خدا و اولیای خدا ما را از کم و کیف معلولها باخبر می کنند و آثار اعمال را با تأکید فراوان بما گوشزد می نمایند.

پاسخ این پرسش نیز از بحث های آینده روشن خواهد شد.

و اما نوع سوم از مجازات گفتیم این است که کبیر و پاداش بوسیله خود عمل صورت بگیرد، شاید شما از این تعبیر تعجب کنید که چگونه ممکن است خود عمل عیناً وسیله مجازات شود و خود جرم کبیر و خود عمل نیک پاداش گردد؟ و رابطه میان آنها عینیت باشد؟ ولی جای تعجب نیست بسیاری از محققین به این موضوع معتقدند و آنرا «تجسم عمل» می نامند و می گویند: «استباط و درک ما از قسمتی از آیات قرآن مجید و احادیث اسلامی این است که آنها بر «تجسم اعمال» دلالت دارند و توضیح تجسم اعمال این است که اعمال انسانی نیک یا بد دارای دو چهره است:

۱- چهره دنیوی.

۲- چهره اخروی.

مثلاً «نماز» که یکی از ارکان عملی دین اسلام است، در چهره دنیوی خود بهمین صورت است که آنرا می بینیم ولی در چهره اخروی خود که در جهان دیگر با آن چهره متجلی خواهد شد بسیار زیبا و نورانی است، بهشت است، نعمت های بهشتی است و همچنین روزه، حج، زکوة و انفاق در راه خدا، احسان و ایثار، جهاد و شهادت در راه خدا، همه این اعمال نیک از جهت چهره دنیوی همان است که در این جهان می بینیم ولی در چهره اخروی خود که در جهان آخرت جلوه گر خواهند شد، بهشت است حور و تصور و نرها و نعمت های بهشتی است.

اعمال بد نیز از قبیل دروغ، ظلم، خیانت، حق کشی، بی اعتنائی به حقوق دیگران و بی تفاوت بودن در برابر وظیفه جهاد مقدس و امثال آن از لحاظ چهره دنیوی همین اعمال است اما از دید چهره اخروی بسیار زشت و ظلمانی است جهنم است و عذاب های جهنم.

در میان علمای معاصر از جمله کسانی که باین مطلب یعنی: تجسم اعمال پافشاری دارند استاد بزرگوار علامه طباطبائی و آیت الله شهید مرتضی مطهری رضوان الله علیهما می باشند.

ساحبان این نظریه می گویند آیات قرآنی در رابطه با مجازات اعمال بر ۳ دسته تقسیم می گردد:

۱- آیاتی که با کمال صراحت از حاضر بودن

اعمال انسان نیک یا بد در روز قیامت سخن می گویند و دلالت دارند که اعمال هر کس عیناً در روز قیامت حاضر می گردد.

۲- آیاتی که می گویند در روز قیامت، «جزاء یعنی: «پاداش و کیفر» بوسیله خود اعمال (با تجسم آن) صورت می گیرد».

۳- آیاتی که می گویند «جزای اعمال نیک بهشت و نعمت های بهشتی و جزای اعمال بد جهنم و عذاب های جهنم است».

و بالأخره از انضمام این ۳ دسته آیات با هم، این نتیجه بدست می آید که مجازات روز قیامت بوسیله خود اعمال انجام می گیرد و این اعمال خوب است که به بهشت و نعمت های بهشتی متبدل می شود و این اعمال بد انسان است که بصورت جهنم و عذاب های جهنم متجسم می گردد.

بنابراین لازم است قبل از هر چیز این آیات مورد مطالعه قرار بگیرد اینک در راستای این نظریه به توضیح این نوع آیات می پردازیم.

الف آیاتی که می گویند در روز قیامت اعمال انسانها عیناً حضور پیدا می کنند:

۱- «يوم تجد كل نفس ما عملت من خير محضراً وما عملت من سوء تودلوان ینها وینه امدا بعیداً»^۱ «روزی که هر کس آنچه که از اعمال نیک و بد را انجام داده است حاضر می باید و آرزو می کند که نکاش میان او و اعمال بدش مسافت درازی فاصله می بود».

۲- «ووضع الكتاب فتری المجرمین مشفقین مقابیه وبقولون بنا وبلننا مالهدا الكتاب لا یفادرو صغیره ولا کبیره الا احصاها ووجدوا ما عملوا حاضراً ولا یظلمون رتک احد»^۲ «در آنروز کتاب اعمال نیک و بد مردم در پیش روی آنها قرار داده میشود و گناهکاران از آنچه در نامه اعمالشان ضبط شده است شرمساز و هراسان میشوند و در همین حال می گویند ای وای بر ما این چگونه کتابی است که اعمال کوچک و بزرگ ما را سر موئی فرو نگذاشته و همه را احصا کرده است و آنچه را که انجام داده اند حاضر می یابند».

۳- «اذا الشمس کورت واذا النجوم اناکدرت واذا الجبال سیرت واذا العشار عقلت واذا الوحوش حشرت واذا البحار سجرت واذا النفوس روتجت واذا الموءودة سکت بائ ذنب قنلت واذا الصحف نشرت واذا السماء کسخت واذا الجحیم سقرت واذا الجتة ازلفت علمت نفس ما احضرت»^۳.

«آنزمان که خورشید از درخشش بیفتد، ستارگان

بیسفروغ شوند، کوهها بحرکت درآورده شوند شتران آهستن بحال خود رها گردند و کسی بآنها توجه نکند، حیوانات وحشی محشور شوند دریاها منفجر گردند، جانها با بدنها جفت شوند و ارتباط پیدا کنند، درباره دخترانی که زنده بگور شده اند پرسش شود که بچه گناه آنها را کشته اند؟ نامه ها گشوده شود آسمان برکنده شود دوزخ افروخته گردد بهشت نزدیک آورده شود هر کس خواهد دانست که چه چیزی را حاضر کرده است».

«شهید بزرگوار استاد مطهری این آیه را نیز در این مورد ذکر می کند:

«با ایها الذین آمنوا اتقوا الله ولتنظر نفس ما قذمت لعد و اتقوا الله»^۴.

ای اهل ایمان از خدا بترسید و پروای او را داشته باشید و هر کس باید بنگرد که چه چیزی برای فردای خود پیش فرستاده است و از خدا بترسید و پروا کنید...

سپس می گوید: لحن قاطع و صریح عجیبی است، بصورت امر می فرماید هر کس باید بنگرد که برای فردای خود چه پیش فرستاده است. سخن تزیین فرستادن است یعنی شما عیناً همان چیزهایی را که اکنون می فرستید خواهید داشت لذا آنها را درست بنگرید که چیست؟ همچون کسی که وقتی در سفر است اشیائی را خریداری کرده و پیش از خود بوطن خود می فرستد او باید مطمئن باشد که وقتی از سفر برگشت و بوطن خویش رسید در بسته بندبهای پستی ای که فرستاده است، همان چیزهایی است که خودش تهیه کرده است. ممکن نیست که آن چیزها تبدیل به چیزهای دیگری شده باشد. در این آیه کریمه دوبار کلمه اتقوا آمده است و بین آنها فقط یک جمله کوتاه وجود دارد: «ولتنظر نفس ما قذمت لعد» شاید در قرآن کریم مشابهی نداشته باشد که با این فاصله کوتاه امر بتقوا شده باشد»^۵.

این بود نحوه ای از آیاتی که دلالت بر حضور اعمال عیناً در روز قیامت دارند اما به توضیح قسمت دوم و سوم با توفیق خداوند متعال در مقاله آینده می پردازیم.

ادامه دارد

- ۱- سوره آل عمران- آیه ۳۰.
- ۲- سوره کهف- آیه ۲۹.
- ۳- سوره تکویر- آیه ۱۴-۱.
- ۴- سوره حشر- آیه ۱۸.
- ۵- عدل الهی- ص ۱۵۴.